

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

¹X.T.Nazarov
²K.U. Yusupova

¹*Geografiya va tabiiy resurslar kafedrası dotsenti*
²*Samarqand shahar*
71-umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchisi

GEOGRAFIYA FANLARINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Respublikamiz prezidenti Sh. Mirziyoyev – ta'lim tizimiga etibor qaratilishi maktabgacha, maktab va oliy ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, dars jarayonlarida yangi pedagogik texnologiyalarni jalb etgan holda dars samaradorligini oshirish o'qituvchilarni yangi ta'lim metodlardan foydalanishga bog'liqligini takidlab o'tganlar. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"¹, 2022-2026 yillarga mo'ljallangan "Taraqiyot strategiyasi" dagi IV-yo'nalish hisoblangan "Ijtimoiy sohani rivojlantirish"¹, bunda ta'lim, madaniyat, ilm-fan, adabiyot, san'at va sport sohalarini rivojlantirish, yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish orqali davlat siyosati darajasiga ko'tarish nihoyatda muhim bo'lib qoldi. O'zbekiston respublikasi ta'lim to'g'risidagi qonuning yangi taxririda (2020 y.) kelajak yosh avlodni barkamol qilib tarbiyalashni xuquqiy asosi bo'lib bu borada davlat dasturlari qabul qilindi va amaliy ishlar olib borilmoqda. Barkamol insonni tarbiyalashda esa zamonaviy darsning alohida o'rni bor. Hayot gultoji hisoblangan insonning kamolot davri, inson bo'lib shakllanish onlari maktabda kechadi. Inson

¹Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги ПФ-4947-сон Фармони// "Халқ сўзи", 2017 йил 8 февраль.

ulgʻayganda unga obroʻ - eʻtibor keltiruvchi barcha fazilatlar bolaligida shakllanadi. Shuning uchun ham oʻqituvchi taʻlimni zamon talabiga mos ravishda bermogʻi lozim. Dars taʻlim tarbiyani amalga oshirishning eng qulay, eng zarur omilidir, xayotimizda tub burilish boʻlayotgan bir paytda darsning shakli va mazmuni, gʻoyaviyligi, taʻsirchanligi samaradorligi ham oshiradi. Ayniqsa, yangi oʻquv materialini orqali oʻquvchilarni bilim va koʻnikmalarini shakllantirish asosiy taʻlim sifatini taʻminlovchi omil boʻlib oʻquvchilarni mustaqil fikrlash koʻnikmasini shakllantiradi. Oʻquvchilarga yangi bilimlarni berish va olingan yangi bilimlar asosida koʻnikmalarni shakllantirish uchun kichik guruhlarda ishlash, mustaqil ijodiy ishlash, oʻyin mashqlari va rolli oʻyinlar kabi noanʻanaviy taʻlim metodlaridan foydalanish yaxshi samara beradi.

Zamonaviy taʻlimni tashkil etishga qoʻyiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni oʻquvchilarga yetkazib berish, ularda maʼlum faoliyat yuzasidan koʻnikma va malakalarni hosil qilish, shuningdek, oʻquvchilar faoliyatini nazorat qilish, ular tomonidan egallangan bilim, koʻnikma va malakalar darajasini baholash oʻqituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda taʻlim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Pedagogik texnologiya oʻz mohiyatiga koʻra subʻyektiv xususiyatga ega boʻlib metod va boshqa vositalar yordamida tashkil etilishadigan texnologiyadir:

Geografiya fanida pedagogik faoliyat samaradorligini oshirish;
oʻqituvchi va oʻquvchilar oʻrtasida oʻzaro hamkorlikni qaror toptirish;
oʻquvchilar tomonidan oʻquv predmetlari boʻyicha puxta bilimlarning egallanishini taʻminlashi;

oʻquvchilarda mustaqil, erkin va ijodiy fikrlash koʻnikma malakalarini shakllantirishi;

oʻquvchilarning oʻz imkoniyatlarini roʻyobga chiqara olishlari uchun zarur shart-sharoitlarni va ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish;

pedagogik jarayonda demokratik va insonparvarlik gʻoyalarining ustivorligiga erishishni kafolatlash zarur.

Pedagogik texnologiyalardan majburan foydalanish mumkin emas. Aksincha, tajribali pedagoglar tomonidan asoslangan, qoʻllanilayotgan ilgʻor texnologiyalardan maqsadga muvofiq foydalanish va rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Bugungi tezkor zamonda taʻlim samaradorligini oshirishning eng maqbul yoʻli – mashgʻulotlarni interfaol metodlar yordamida tashkil etish muhim ahamiyatga egadir, chunki interfaol metodning oʻziga hos hususiyatlari didaktik imkoniyatlarga ega. Taʻlim jarayonida interfaol metodlarning oʻrinli, maqsadga muvofiq qoʻllanilishi

dars samaradorligini taminlaydi. Quyida interfaol metodning geografiya fanlarini o‘qitishda samaradorlik hususiyatlarini ko‘rib chiqamiz.

Mantiqiy nuqtai nazardan interfaollik, eng avvalo, ijtimoiy sub’ektlarning suhbat (dialog), o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakat, faoliyati birlashishini ifodalaydigan metoddir.

“Interfaol” tushunchasi ingliz tilidagi “interact”(rus tilida “interaktiv”) so‘zidan olingan bo‘lib, lug‘aviy nuqtai nazardan “inter” –o‘zaro, “act” – harakat qilmoq, ya’ni o‘zaro harakat qilmoq degan a’noni anglatadi.

Interfaol ta’lim –bilim, ko‘nikma, malaka va muayyan ahloqiy sifatlarni o‘zlashtirish yo‘lidagi o‘zaro harakatlarini tashkil etishga asoslanuvchi ta’lim.

Interfaollik – ta’lim jarayoni ishtirokchilarining bilim, ko‘nikma, malaka hamda muayyan axloqiy sifatlarni o‘zlashtirish yo‘lida birgalikda, o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakatni tashkil etish layoqatiga egaliklari.

Ta’lim sohasida faoliyat yuritayotgan har bir mutaxassis yaxshi an’anaviy ta’lim bilan suhbat (dialog)ga asoslangan inovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanish yuqori samaradorlikka olib kelishini biladi.

Amerikalik psixolog olimlar R.Karnikau va F.Makelrouning o‘rganishlariga ko‘ra, shaxsning tabiiy fiziologik-psixologik imkoniyatlari muayyan shakllarda o‘zlashtirilgan bilimlarni turli darajada saqlab qolish imkonini beradi va quyida batafsil bayon etilgan.

Ya’ni shaxs:

- manbani o‘zi o‘qiganida 10 %;
- ma’lumotni eshitganida 20 %;
- sodir bo‘lgan voqea, hodisa yoki jarayonni ko‘rganida 30 %;
- sodir bo‘lgan voqea, hodisa yoki jarayonni ko‘rib, ular to‘g‘risidagi ma’lumotlarni eshitganida 50 %;
- ma’lumot (axborot)larni o‘zi uzatganida (so‘zlaganida, bilimlarini namoyish etganida) 80 %;
- o‘zlashtirilgan bilim (ma’lumot, axborot)larni o‘z faoliyatiga tatbiq etganida 90 % hajmdagi ma’lumotlarni yodda saqlash imkoniyatiga ega ekan. Shuni asoslab quyidagi interfaol metodni misol qilib ko‘rsatishimiz mumkin.

“Zinama-zina” metodi

“Zinama-zina” texnologiyasidan foydalanish darsning yanada qiziqarli va tushunarli bo‘lishiga xizmat qiladi. Mazkur usuldan ma’ruza, seminar, amaliy va laboratoriya mashg‘ulotlarida kichik guruhlariga bo‘lingan holda foydalanish mumkin. Bu o‘qituvchining qo‘ygan vazifasiga qarab belgilanadi. Ahamiyatli jihati shundaki sinfdagi har bir o‘quvchining bilimini individual baholashda “Zinama-zina” usuli qo‘l

keladi. Qolaversa, vaqtni tejashga yordam beradi. Quyida ikki o'quvchini bir vaqtda baholashga misol keltirilgan.

1. Geografiya fanining biror bo'limida o'tilgan mavzularga doir savollar tanlanadi.

2. Doscaga ikki tomondan bir xil chiqib boriladigan pog'onasimonkartalar chiziladi va shunga oid savollar yoziladi.

3. Har ikki tomondagi savollar kartalar bo'yicha olib boriladi.

4. Ikki o'quvchi doscaga chiqariladi va topshiriqni bir vaqtda bajarishga kirishadi.

5. Har ikki o'quvchiga berilgan topshiriqlar o'tilgan mavzu yuzasidan bir-biriga yaqin hamda o'xshash bo'lishi kerak.

6. Topshiriqni birinchi va to'g'ri bajargan o'quvchi nisbatan yuqoriroq baholanadi.

7. Baholash tartibi pog'onalar soniga qarab quyida keltirilgan mezon asosida amalga oshiriladi.

Pog'onalar 9 ta bo'lsa: 8-9 ta to'g'ri javobga "a'lo", 6-7 ta to'g'ri javobga "yaxshi", 5 ta to'g'ri javobga "qoniqarli" baho qo'yiladi.

"Charxpalak" metodi

"Charxpalak" texnologiyasidan o'quv mashg'ulotlarining barcha turlarida, dars boshi va oxirida, biror bo'lim tugatilganidan keyin, o'tilgan mavzularni o'zlashtirganlik darajasini baholashda, takrorlash, mustahkamlash, oraliq va yakuniy nazoratlarni o'tkazishda foydalanish mumkin. Mashg'ulotlarni yakka va guruh shaklida tashkil etsa bo'ladi.

O'tkazish tartibi:

1. O'quvchilar texnologiya mexanizmi bilan tanishtiriladi;

2. Sinf kichik guruhlarga ajratiladi;

3. Guruh a'zolariga tarqatma materiallar tarqatiladi;

4. Topshiriqlar avval yakka holda bajariladi;

5. Tarqatma materiallar guruh tomonidan biror belgi bilan belgilanadi;

6. Topshiriq bajarilgandan keyin (charxpalak aylanmasidek) material keyingi guruhga uzatiladi;

7. Yangi guruh materiallarni o'rganib, kerakli joylariga o'zgartirish kiritadi;

8. Keyin tarqatma material keyingi guruhga uzatiladi;

9. Tarqatma material shu tartibda guruhlar orasida aylanib chiqadi;

10. Har bir guruh a'zosi o'zi ilk bor to'ldirgan tarqatma materialni (qo'yilgan beligiga) tanlab oladi;

11. Har bir guruh a'zosi javoblarini boshqalarning tuzatishlari bilan taqqoslab o'rganib chiqadi;

12. O'qituvchi aytgan to'g'ri javobni o'z javoblari bilan solishtiradi;

13. Har bir o'quvchi to'g'ri va noto'g'ri javoblarni aniqlaydi va o'zini-o'zi baholaydi.

Shu kabi interfaol metodlar foydalanib dars jarayonlari tashkil etilsa barcha ko'zlagan natijalarga erishiladi. Faol o'qitish usullari haqida fikrimizni yakunlar ekanmiz o'qituvchilarga shuni eslatishimiz kerakki, bu yerda ko'rib chiqqan o'qitish usullari o'ziga xos alohida misollarga ega. Shuningdek mazkur usullardan geografiya dars jarayonida foydalanish o'quvchilarda bilim, ko'nikma, malakalarni ongli ravishda va samarali o'zlashtirish imkonini beradi.

O'qituvchining diqqati bu faoliyatni to'g'ri bajarishga qaratilgan ichki nazoratdir. Uni o'qituvchi vazifa bajarishga yo'naltirganda boshqariladi deb xulosa qilindi. Bu shuni anglatadiki, diqqatni o'stirish va tarbiyalash uchun o'quvchilarni iloji boricha to'g'ri faoliyat bajarishga yo'naltirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Bu nafaqat mashg'ulotlarni o'qitishga tegishli, shuningdek har qanday aqliy va amaliy faoliyatni o'rganish uchun ham kerak. Yo'naltirishga asoslangan faoliyat ayni psixologik sharoitlarni yaratadi.

Faol o'qitish usullari haqida fikrimizni yakunalar ekanmiz o'qituvchilarga shuni eslatishimiz kerakki, bu yerda ko'rib chiqqan o'qitish usullari o'ziga xos alohida masollarga ega. Shuningdekbu usullardan geografiya dars jarayonlarida foydalanish o'quvchilarda bilim, ko'nikma, malakalarni ongli ravishda va samarali o'zlashtirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi –T.: O'zbekiston, 2023-y..
- 2.O'zbekiston Respublikasining “Ta’lim to’g’risida”gi Qonuni. 2020 yil.
- 3.O'zbekiston Respublikasining “Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to’g’risida”gi Qonuni // O'zbekiston matbuoti. 2003 yil, №1
- 4.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Taraqiyot strategiyasi” 2022 yil.
- 5.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha “Harakatlar strategiyasi to’g’risida”gi farmoni. – T.: 2017.
- 6.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Respublikada axborot texnologiyalari sohasini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to’g’risida”gi farmoni. – T.: 2017.
- 7.Mirziyoev Sh. M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik –xar bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak // mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar

Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017 yil 14 yanvar. – T.: O'zbekiston, 2017. 104 b.

8. Davronov P.Z. Yangi pedagogik texnologiyalar.-Samarqand, 2008.

9. Abdullaeva X.A. Mashg'ulotlarda faol ta'lim usullaridan foydalanish. – Farg'ona: FarDU, 2008.

10. Avliyakov N.X., Musaeva N.N. Modulli o'qitish texnologiyalari. – T.: "Fan va texnologiyalar" nashriyoti, 2007. – 97 b.

11. Avliyakov N.X., Namozova N.J. Muammoli o'qitish texnologiyalari. – T.: "Fan va texnologiyalar" nashriyoti, 2008. – 80 b.

12. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari / Monografiya. – T.: Fan, 2007.

13. Avliyoqulov N.X. «Zamonaviy ta'lim texnologiyalari» Toshkent.: 2001. – 69 b.

14. Internet manbalari: www.ziyonet.uz, www.kun.uz, www.ma`rifat.uz